

TARİHSEL SÜREKLİLİKTEN DİJİTAL ÇAĞDA SANATIN DÖNÜŞÜMÜ VE TEKNOLOJİNİN ETKİLEŞİMİ

FROM HISTORICAL CONTINUITY TO THE TRANSFORMATION OF ART IN THE DIGITAL AGE AND THE INTERACTION OF TECHNOLOGY

Öğr. Gör. Dr. Necla TOSMUR

Harran Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim İş Anabilim
Dalı, ntosmur@harran.edu.tr, ORCI ID: 0000-0002-3346-9986

Şanlıurfa, Türkiye

ÖZET

Sanat, insanlık tarihi boyunca duyguların, düşüncelerin ve hayal gücünün estetik bir biçimde dışavurumu olarak evrensel bir dil işlevi görmüştür. Antik dönemlerden günümüze kadar uzanan süreçte sanatın tanımı ve rolü sürekli bir dönüşüm yaşamıştır. Başlangıçta zanaatla iç içe olan sanat, zamanla güzel sanatlar olarak ayrılmış; ardından modernizm ve çağdaşlık kavramlarıyla birlikte farklı boyutlar kazanmıştır. Bu değişim, sanatın durağan bir olgu olmadığını, sürekli devinim içinde varlığını sürdürdüğünü göstermektedir. Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesi, sanatın doğasını ve üretim biçimlerini köklü bir şekilde dönüştürmüştür. Dijital sanat, yapay zekâ destekli eserler, medya sanatları, etkileşimli deneyimler ile sanatın kesişimi, sanatçılara yeni ifade alanları kazandırmıştır. Teknoloji yalnızca bir araç olmaktan çıkarak, sanatın üretildiği ve deneyimlendiği temel ortam haline gelmiştir. Böylelikle sanat, hem üretim süreçlerinde hem de felsefesinde yeni bir boyut kazanmış, multidisipliner ve etkileşimli bir yapıya evrilmiştir. Bununla birlikte, sanatın eleştirel rolü de önemini korumaktadır. Sanatçılar, teknolojinin toplumsal etkilerini, insanlık üzerindeki olası kontrolünü ve sanayileşmenin sanat dalları üzerindeki etkilerini sorgulamaya devam etmektedir. Teknolojinin sanat eğitimine entegrasyonu ise, demokratikleşme, kimlik ve aidiyet alanlarının gelişimi, toplumsal sorunlara daha etkin yanıt verilmesi ve eleştirel düşüncenin güçlendirilmesi gibi katkılar sunmaktadır. Bu süreç teknoloji ile sanat arasındaki karşılıklı etkileşim, sanatın özünü koruyarak kapsamını genişletmiş, sanat piyasasını yeniden şekillendirmiş ve toplumsal rolünü daha aktif, kapsayıcı bir hale getirmiştir. Bu durum, sanatın

tarihsel sürekliliği içinde onun hem değişen hem de dönüştürücü özelliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernite, Postmodernizm, Çağdaş Sanat

ABSTRACT

Art has functioned as a universal language throughout human history, serving as the aesthetic expression of emotions, thoughts, and imagination. Across the span from antiquity to the present day, the definition and role of art have undergone a relentless process of transformation. Initially integrated with craft (Zanaat), art gradually separated into the Fine Arts, subsequently gaining distinct dimensions through the influence of Modernism and Contemporary concepts. This continuous change underscores that art is not a static phenomenon but maintains its existence in perpetual dynamism. The rapid proliferation of technology today has fundamentally altered the nature and production methods of art. The convergence of digital art, artificial intelligence (AI)-supported creations, media arts, and interactive experiences has furnished artists with entirely new domains of expression. Technology has ceased to be merely an instrument, evolving instead into the fundamental medium and environment where art is both created and experienced. Consequently, art has acquired a novel dimension in both its creative processes and its philosophy, migrating toward a multidisciplinary and interactive structure.

Furthermore, the critical function of art retains its significance. Artists consistently interrogate the societal repercussions of technology, its potential for control over humanity, and the impacts of industrialization on various artistic disciplines. The integration of technology into art education offers substantial benefits, including democratization, the advancement of areas concerning identity and belonging, more effective responses to complex social issues, and the reinforcement of critical thinking. This process of mutual interaction between technology and art has preserved art's intrinsic essence while simultaneously expanding its scope, reconfiguring the art market, and making its societal role more active and inclusive. This reality vividly illustrates art's inherent characteristic—being both adaptable and transformative—within its unbroken historical continuum.

Keywords: Modernity, Postmodernism, Contemporary Art.

Giriş

Sanat kavramı, köken olarak iş ve yapma fiillerinden türeyerek, bir eseri somutlaştırma ve bir maddeye zihinde tasarlanan biçimi verme eylemini ifade eder (Arseven, 1975, s. 1752). Bu geleneksel tanım belirli bir araç bağlamında tasarlanmış bir görüntünün biçimsel ifadesi veya kavrayış imgelemi olarak tanımlamasıyla daha kapsamlı bir hale gelmiştir. Sanatın nesnel bir varlık olmaktan ziyade, yalnızca sanatçıların eylemleri üzerinden anlam kazandığını öne sürmüştür. Gombrich, sanatçıların üretimlerine "sanat" denilmesinde sakınca görmemekle birlikte, sanatın tanımının yer, zaman ve kültüre göre farklı anlamlar taşıdığına dikkat çeker. Günümüzde sanat, genellikle yaratıcılığın ve hayal gücünün bir ifadesi olarak kabul edilmektedir. Sanatçılar, tarih boyunca yaşadıkları döneme özgü ve uygun ifade araçları geliştirme başarısını göstermiştir. Bu ifade biçimleri, geleneksel olarak müzik, dans, heykel ve resim gibi disiplinleri içerirken; çağdaş dönemde kavramsal, fotoğrafik, çevresel, sanal ve dijital mecraları da kapsayacak şekilde çeşitlenmiştir. (Gombrich, 1980, s. 4).

Çağdaş sanat, modernite ve postmodernizm tartışmalarının etkisiyle biçimlenmiş; teknolojik, toplumsal ve kültürel dönüşümlerden beslenen çok boyutlu bir sanat anlayışıdır. Modernite, 18. yüzyıl Aydınlanma düşüncesinin ürünü olarak bilim, akıl, ilerleme ve özgürlük ilkeleri temelinde şekillenmiş, bireyin özgürleşmesini ve toplumsal yapının rasyonel ilkeler doğrultusunda yeniden düzenlenmesini hedeflemiştir. Ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında modernizmin vaatlerinin tam anlamıyla karşılanamaması, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni arayışların doğmasına yol açmıştır. Bu bağlamda postmodernizm, modernizmin temel ilkelerini sorgulayan ve kimi zaman ona karşı çıkan bir yaklaşım olarak ortaya çıkmış; evrensel değerler ve tekil akıl anlayışı yerine çoğulculuğu, yerelliği ve farklı düşünme biçimlerini öne çıkarmıştır. Sanatta ise özgünlük iddiasını sorgulayarak, sanat ile gündelik yaşam arasındaki sınırları ortadan kaldırmıştır. Çağdaş sanat, postmodern düşüncenin etkilerini taşımakla birlikte, günümüzün küresel, teknolojik ve ekonomik dinamikleriyle doğrudan ilişkilidir. 1960'lardan itibaren çevre bilinci, küreselleşme ve teknoloji-insan ilişkisi gibi temalar, çağdaş sanatın temel konuları hâline gelmiştir. Küresel kültür endüstrisinin önemli bir parçası olarak bienaller, sanat fuarları ve müzeler aracılığıyla üretilen ve tüketilen çağdaş sanat, hızla gelişen teknoloji ve tüketim kültürü nedeniyle "anlık" deneyimlenen bir olguya dönüşmüş; arz-talep ilişkisine dayalı küresel bir yapıya evrilmiştir. Dolayısıyla çağdaş sanat, modernitenin eleştirel mirasını, postmodernizmin çoğulcu bakışını ve günümüz toplumsal-teknolojik gerçekliklerini bir arada barındıran, dinamik ve çok yönlü bir sanat anlayışı olarak varlığını sürdürmektedir. Sanatı, içinde bulunduğu toplumun ekonomik ve kültürel

değerlerinden bağımsız bir şekilde ele almak mümkün değildir. Bir sanat eserinin anlamını ve işlevini doğru biçimde kavrayabilmek, onun üretildiği dönemin düşünce yapısı, bilimsel gelişmeleri, toplumsal örgütlenmesi ve teknolojik ilerlemeleri hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirir. Bu bağlamda, bu çalışmada çağdaş sanatın oluşumunu hazırlayan toplumsal, düşünsel ve bilimsel etkenlerin yanı sıra teknolojik gelişmelerin toplumların yaşam biçimleri üzerindeki etkilerine ve bunların sanata yansımalarına değinilecektir.

Çağdaş Sanatın Dönüşümü

Modern; ökeni Latince "modernus" kelimesine dayanır ve bu da hemen şimdi anlamına gelen modo sözcüğünden türemiştir. Başlangıçta, 5. yüzyılda Hristiyan dünyasını Roma ve pagan geçmişten ayırmak için kullanılmıştır. Bu kavram, özünde eskiye ve antik döneme karşıt bir anlam taşır (Kızılcıkelik, 1994, s. 87). Modernizm, modernitenin bir parçası olarak ortaya çıkmış, 17. ve 18. yüzyıllarda temelleri atılmış ve 20. yüzyılın ortalarına kadar etkili olmuş bir kültürel harekettir. *Modernus* (Kumar, 1999, s. 88) kelimesinden türeyen bu kavram, nesnel ve evrensel bilime dayalı toplumsal dönüşümü hedefleyen bir Aydınlanma projesi olarak değerlendirilir. Günlük dilde ise çağdaşlaşma, *yeni* ve *eskiden uzaklaşmış* gibi anlamlara gelir ve yakın zamanın eş anlamlısı olarak kullanılır. Kısacası modernizm, modernitenin düşünsel ve kültürel hedeflerini somutlaştıran bir hareket olarak tanımlanabilir (Kızılcıkelik, 1996, s. 9).

Her toplumun sahip olduğu gelenekler, yaşam biçimleri ve tüketim alışkanlıkları birer tüketim kültürü olarak kabul edilir. Bu bakış açısıyla, tüketim, insanlık tarihi boyunca var olan ve toplumların kimliğini yansıtan doğal bir süreçtir. İkinci ve daha dar kapsamlı yaklaşım ise tüketim kültürünü yalnızca pazar ekonomisinin egemen olduğu ve ileri dönemleri yaşayan toplumlara özgü bir olgu olarak görür. Bu algıya göre, modernleşme süreciyle birlikte toplumlar, geleneksel üretim odaklı yapıdan çıkarak tüketim odaklı bir yapıya evrilmiştir. Sanayi devrimi, üretim kapasitesini artırmış ve küreselleşme sınırları ortadan kaldırarak tüketim biçimlerini kökten değiştirmiştir. Post-modern dönemde ise tüketim, sadece temel ihtiyaçları karşılamının ötesine geçerek bireylerin yaşam tarzlarını, sosyal kimliklerini ve boş zamanlarını belirleyen merkezi bir unsur haline gelmiştir. Bu durum, toplumsal yaşamın merkezine yerleşen ve kimliklerimizi satın aldığımız ürünlerle kurmaya başladığımız bir tüketim kültürünü doğurmuştur. Bugün, gelenek ve modernlik arasındaki karşıtlık, bu tüketim pratikleri üzerinden belirginleşmektedir. Modern toplumların yerini yavaş yavaş post-modern toplumlar alırken, geleneksel değerlerden uzaklaşma ve sürekli bir değişime, yeniliğe yönelme eğilimi artmaktadır. Bu durum, teknolojiden ekonomiye, siyasal ve sosyal alanlara kadar geniş bir

yelpazede köklü dönüşümlere yol açmaktadır (İlter, 2019, ss. 461-476; Orçan, 2004, ss. 17-18). Modernleşme, her dönemde farklı biçimlerde yaşanmış olsa da, okuryazarlık oranındaki artışın bireylerin hak ve özgürlüklerinin farkına varmasını sağlaması, modern üretim araçlarını kullanma yetkinliği kazanan bireylerin kişisel gelişimlerini sanata yansıtmaları ve toplumların durağan yapıdan dinamik yapıya geçişleri açısından belirleyici olmuştur. Toplumda belirgin bir farklılaşma ve uzmanlaşma sürecini beraberinde getiren modernleşme, eski toplumsal değerlerin yeniden yapılandırılması anlamına gelmektedir. Geleneksel toplumlarda yaş ve deneyimle sınırlı olan bilgi, modern toplumlarda yerini teknolojinin etkin kullanımı, bilginin yaygınlaşması ve seri üretim süreçlerine bırakmıştır. Jeanniere, modern çağın başlangıcını dört ana devrimle açıklar: Bilimsel Devrim: Bilgiye ve dünyaya bakış açımızı kökten değiştirdi. Siyasal devrim; toplumsal yapıyı ve yönetim biçimlerini yeniden düzenledi. Kültürel devrim; değer, inanç ve yaşam tarzlarını dönüştürdü. Teknik ve endüstriyel devrimler; üretim ve yaşam koşullarında büyük değişimler yarattı. Bu devrimler, toplumu baştan sona dönüştürmenin yanı sıra, sanatın evriminde de kritik bir rol oynamıştır (Çiğdem, 2006, s. 14).

Postmodernizm, modernizm sonrasına işaret eden ve modernist sanat ile felsefenin uzun süre hâkimiyet kurmuş estetik ve düşünsel ilkelerinin tartışmaya açılmasına dayanan bir çağdaş sanat ve felsefe hareketi olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, her şeyden önce bir karşı çıkış ve başkaldırı niteliği taşır. Söz konusu hareket, özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde kapitalist kültürün ve genel anlamda Batı dünyasının bağlamında, mimarlık, resim, heykel ve edebiyat gibi güzel sanatlar alanlarında; ayrıca felsefe ve sosyoloji disiplinlerinde belirginleşmiştir (Bozkurt, 1995, s. 69). Postmodernizme dair farklı değerlendirmeler de mevcuttur. Kimi düşünürler postmodernizmi modernizmden radikal bir kopuş olarak nitelendirirken, bazıları ise onu modernizmin kendi içsel eleştirisi ve yeniden yorumlanma süreci olarak görmektedir. Postmodernizmin iddialarının aksine, modernlik tamamlanmış bir süreç değildir. Kızılçelik'e göre, postmodern düşünceye ait olduğu sanılan birçok unsur, aslında modernizmin kendi içinde zaten mevcuttur (Kızılçelik, 1996, s. 88). Son 25-30 yıldır yaşanan büyük ve evrensel dönüşüm göz ardı edilemez. Bu dönüşümün kapitalizmin yeniden yapılandırılmasıyla mı ilgili olduğu, yoksa herhangi bir makro değişkenden bağımsız bir devrim mi olduğu tartışmalı olsa da, bu durumun postmodern olarak adlandırılması yaygın kabul görmektedir. Lyotard'a göre, modernlik ile postmodernlik arasındaki temel fark bilginin doğasındadır. Postmodern bilgi, modern çağda ortaya çıkan bilimsel bilginin mutlak egemenliğine ve tekeline bir karşı çıkıştır. Bu, bilimsel bilginin dayattığı kısıtlamalardan bir kurtuluş arayışı olarak görülebilir.

Postmodernizm, evrensel doğrulara, kalıcı ilkelere ve Batı rasyonelliğini temel alan "üst anlatılara" şüpheyile yaklaşan bir düşünce akımıdır. Sanat alanında, günlük yaşam ile sanat eseri arasındaki sınırları ortadan kaldırmayı hedefler. Postmodernizme göre sanatsal üretimin orijinalliği abartılı bir iddiadır; sanat, dehaların değil, tekrara dayalı bir faaliyetin sonucu olarak görülür. Modernizmin temel değerlerine, özellikle de Aydınlanma'ya sert bir eleştiri getiren postmodernizm, bilgisizlik, batıl inanç ve irrasyonelizmi yenmeyi amaçlayan ilerleme fikrine de karşı çıkar. Bu nedenle bazı eleştirmenler, postmodernizmi modernizmin bir çöküşü olarak yorumlamıştır. Postmodern düşünce, geçmişten üstün olduğu varsayılan bugünün veya modernin, modern öncesi dönemden daha iyi olduğu fikrini de reddeder. Ayrıca *teori* ve "*hakikat*" gibi kavramlara da şüpheyile yaklaşır, çünkü bu kavramların masum olmadığını savunur. Bu yaklaşım, tek, değişmez ve evrensel bir akıl yerine, birbirinden farklı ve çeşitli akılların varlığını benimser (Bozkurt, 1995, ss. 69, 70, 71).

Sanat tarihçisi Artun'a göre, çağdaş sanat ile postmodern sanat arasındaki temel fark, somutluk ve elle tutulur olmasıdır. Artun, çağdaş sanatın, postmodern sanatta bulunmayan bu somutluğa sahip olduğunu belirtir. Ayrıca, postmodern sanat döneminin en ileri aşamalarında bile hiçbir sanat kurumunun veya müzenin "postmodern sanat terimini resmi olarak kullanmadığını ve bu akımın kurumsallaşmadığını da ifade etmiştir. Postmodernizm; ağırlıklı olarak edebiyat, mimari, sanatçılar ve eleştirmenler tarafından kullanılırken; "çağdaş sanat", müze departmanlarını adlandırmak için, yeni satış bölümlerini tarif etmek için, kısacası 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir sıfat olarak kullanılır. Sanat tarihçisi Artun'a göre, çağdaş sanatın postmodern sanattan ayrılan en önemli yönü, somut bir varlığa sahip olmasıdır. Ayrıca çağdaş sanatta elle tutulur bir gerçeklik varken, postmodern sanatta bu özellik bulunmaz. Ayrıca Artun, postmodern sanat döneminde bile, bu akımı temsil eden hiçbir sanat kurumunun veya müzenin resmi olarak *postmodern sanat* adını kullanmadığını ve bu akımın kurumsal bir yapıya dönüşemediğini belirtmiştir. Bu bakımdan, estetik yabancılaşmayı başından anlamıyla çağdaş hale gelmiştir. Milyonlardan oluşan kitleler kendi iradeleriyle çağdaş sanat müzelerine gidiyorsa, negatifliğin eski kalesinin etrafında onlarca kültür endüstrisi boy veriyorsa, zaten çoktandır elit eğlence ile kitle kültürü arasında kalan alanda bulunan bir şey güzel sanatların yerini almış demektir bu çağdaş çılgınlığıdır: sanat fuarları, bienaller, sempozyumlar, dergiler, sergiler ve müzeler sanatın şimdi mevcut olanın içine çekildiğinin kanıtıdır (Artun & Nursu Örgü, 2022, s. 11).

Şüphesiz ki modern sanatın oraya çıkmasında etkili olan, 1789 Fransız Devrimi ile 'kültürel' sonuçları bulunan Demokratik devrimi, bir diğeri ise 18. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkan

Endüstri devrimi olmuştur. Bunların sonucunda, aristokrasiye karşı zaferini ilan eden halk, gittikçe zenginleşen burjuvazi ve yeni oluşan burjuvazi 19. yüzyıla damgasını vurdu. Sanata ve sanatçıya bakış da değişti. Monarşik ve aristokratik toplumda sanatçı, sarayda değerli bir varlık olarak gösterildi. Modern olmak, bir yandan macerayı, gücü, hazzı ve ilerlemeyi vaat eden, diğer yandan da sahip olduğumuz, bildiğimiz her şeyi yok etme potansiyeli taşıyan bir ortamda yaşamaktır.

Postmodernizm, modernizmden tamamen ayrı bir akım olarak görülebileceği gibi, modernizmin kendi içinde gelişen bir eleştirisi olarak da yorumlanabilir. Örneğin, filozof Habermas, postmodernistlerin iddialarını reddeder ve modernliğin henüz bitmemiş bir proje olduğunu savunur. Ona göre, postmodern düşüncede yer alan unsurlar, aslında modernizmin kendi yapısında zaten mevcuttu (Kızılcıkel, 1994, s. 88). Son 25-30 yıldır yaşanan büyük ve evrensel dönüşüm, postmodern durum olarak adlandırılmaktadır ve bu durumun önemi göz ardı edilemez. Bu değişimin, kapitalizmin yeniden yapılanmasından mı kaynaklandığı yoksa başka bir makro değişkenle mi ilgili olduğu tartışmalıdır. Lyotard'a göre, postmodernlik ile modernlik arasındaki temel fark bilginin doğasıdır. O, postmodern bilgiyi, modern çağda bilimsel bilginin mutlak egemenliğine ve tekeline karşı bir özgürleşme çabası olarak açıklar (Lyotard, 2013, s. 9). Postmodernizm, modernizme karşı yöneltilmiş şiddetli bir eleştiri ve saldırı niteliği taşır. Aynı zamanda, modernizmin temeli olan Aydınlanma hareketlerine de sert bir tavır alır. Bilindiği gibi, Modernizm ve Aydınlanma, insanlığı bilgisizlik, batıl inançlar ve akıldışılıktan kurtarmayı hedefleyen ilerici bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bazı eleştirmenler, postmodernizmi modernizmin çöküşü olarak yorumlamıştır. Postmodernizm, ilerleme düşüncesine karşı çıkarak, bugünün geçmişten ya da modernin modern öncesinden daha üstün olduğu fikrini reddeder. Teori ve hakikat gibi kavramlara da şüpheyile yaklaşan postmodern düşünceye göre, teori masum bir kavram değildir. Bunun yerine, postmodernizm tek bir, değişmez ve evrensel bir aklı değil, birbirinden farklı akılların varlığını savunur (Bozkurt, 1995, s. 71). Artun çağdaş sanat kavramının meşru bir teori niyetinden ziyade bir ikamet bulma ihtiyacı sonucu olarak varlık gösterdiğinden şüphelenmekte ve çağdaş sanatın öncelikle modernin ölümüne işaret eden bir kavram olarak açıklıyor. Çağdaş sanatı; aslında çağın sanatı olarak adlandırmak belki daha doğru olacaktır (Artun & Nursu Örgü, 2022, s. 11). Çağdaş Charles Baudelaire, 1863 yılında yayımlanan *Modern Hayatın Ressamı* adlı eserinde moderniteyi şöyle tanımlar: Modernite, anlık ve geçici olandır; sanatın bir yarısıdır. Sanatın diğer yarısı ise sonsuz ve değişmez olandır (Baudelaire, 2017, s. 23). Kısacası çağdaş sanat arz talep meselesine dönüşmüş, çok hızlı gelişen teknolojik üretim ve tüketim kültürü sanatı *an'lık*

yaşanır hale getirmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan sosyal problemler ve modernizmin beklentileri karşılayamaması, entelektüel çevreleri yeni arayışlara itti. Bu durum, modernliğin bütüncül felsefesine ve bilimsel bilgiye dayalı tekelci yaklaşımına karşı, çoğulculuğu, yerel değerleri ve özgürleşmeyi öne çıkaran postmodernizmin doğuşuna zemin hazırladı. Genel hatlarıyla postmodernizm, modernizmin çıkmazlarına bir tepki ve onunla bir hesaplaşmadır. Postmodern düşünürlere göre, postmodernizm, gelişmiş Batı toplumlarının içinde bulunduğu, bir anlamda modern sonrası dönemi tanımlar. Postmodern sanat ve düşünce, üzerinde daha çok tartışılacak ve yeni eserlere ilham kaynağı olacak bir olgu olarak görülüyor. Modernizm ile postmodernizm arasındaki kopuşun ne anlama geldiği tam olarak teorileştirilememiş olsa da, postmodernizm özellikle Batı dünyasında etkisini giderek artırıyor ve büyük tartışmalara yol açmaya devam ediyor (Baudelaire, 2017, s. 93). Kısacası çağdaş sanat arz talep meselesine dönüşmüş, çok hızlı gelişen teknolojik üretim ve tüketim kültürü sanatı anlık yaşanır hale getirmiştir. Postmodern düşünürlerin öznenin yitimi olarak adlandırdığı olgu, tam olarak bu kısıtlanmışlık durumuna işaret etmektedir. Modern toplum, postmodern bir eşikte; mantıksal düşüncenin ve bireyselleşmenin getirdiği ilerlemelere rağmen, yabancılaşmış, nesneleşmiş ve benmerkezci davranış kalıpları sergileyen bireylerden oluşan bir yapıya sahiptir.(Temizkaya, 2015, ss. 177-207)

Postmodernizm, modernizmin katı kurallarına ve tek tip üslubuna bir reaksiyon olarak doğan, güncel bir sanat ve felsefe akımıdır. Yaklaşık yarım yüzyıl süren modernizm egemenliğini sorgulayan bu düşünce, esasen bir isyan ve karşı duruşu temsil eder. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Batı dünyasında, özellikle mimarlık, resim, heykel ve edebiyat gibi sanat dallarında, ayrıca felsefe ve sosyoloji alanlarında belirginleşen bir bakış açıdır (Bozkurt, 1995, s. 69). Farklı fikir ayrılıklarının yaşandığı sanatsal üretim ve tüketim biçimini "Postmodernizmin, modernizmden bir kopma olduğunu savunanlar olduğu gibi modernizmin kendi içindeki bir eleştiri olduğunu iddia edenler de vardır" (Demirel, 2014, ss. 169-178). Habermas'a göre, modernlik henüz sona ermiş bir süreç değildir. Postmodernistlerin iddialarının aksine, Habermas, postmodernizmin temel unsurlarının zaten modern düşüncenin kendi içinde bulunduğunu savunur. Yani ona göre, postmodernizm modernliğin bir çöküşü ya da tamamen yeni bir dönemi değil, modernitenin henüz tamamlanmamış bir projesinin parçasıdır (Kızılcılık, 1994, s. 88). Postmodern durumu anlamak için Lyotard'ın görüşleri kilit önem taşır. Lyotard'a göre, postmodern durum son 25-30 yılda yaşanan, ister kapitalizmin yeniden yapılanmasıyla isterse başka sebeplerle olsun, büyük ve evrensel bir dönüşümdür. Lyotard, modernizm ile postmodernizm arasındaki farkı bilginin doğası üzerinden açıklar. Modernizmin

mutlak ve evrensel bilgi tekeline kurmasına karşılık, postmodern bilgi bu tekele karşı bir özgürleşme çabasıdır. Lyotard, postmodernizmi bilimsel bilginin tek otorite olma iddiasına karşı bir meydan okuma olarak tanımlar (Lyotard, 2013, s. 9).

Postmodernizm, Modernizm ve Aydınlanma düşüncesinin temelinde yer alan evrensel kategorilere, ilkelere ve üst anlatılara eleştirel bir yaklaşım sergiler. Bu düşünce akımı, modern bilimi ve Batı aklını meşrulaştıran tekil hakikat anlatılarını sorgular. Postmodernizmin öne çıkan bir diğer özelliği de, sanat ile gündelik yaşam arasındaki geleneksel sınırları ortadan kaldırmasıdır. Bu bağlamda postmodernizm, sanatsal üretimin özgünlüğü fikrine karşı çıkar ve sanat eserlerinin dehanın ürünü olduğu tezini reddeder. Bunun yerine, sanatı yinelemeye dayalı bir faaliyet olarak tanımlar. Bu yaklaşım, sanatsal yaratıcılığın tek ve eşsiz olmadığı, aksine mevcut formların yeniden üretimi ve yorumlanması olduğu fikrini öne sürer. Postmodernizm, Aydınlanma'nın ilerlemeci vizyonuna karşı çıkarak, modernin modern öncesi döneme üstün olduğu düşüncesini reddeder. Bu yönüyle, bazı eleştirmenler postmodernizmi, modernizmin temel varsayımlarının çöküşü olarak yorumlamaktadır. Postmodern düşünce, teori ve hakikat gibi kavramlara şüpheyi yaklaşır. Tek bir evrensel hakikat veya değişmez bir akıl yerine, farklı akılların ve bakış açılarının varlığını savunur. Bu perspektif, bilginin nesnel ve tarafsız olmaktan ziyade, sosyal ve kültürel bağlamlara göre şekillendiğini vurgular (Bozkurt, 1995, ss. 69-71). Sanat tarihçisi Artun'a göre, çağdaş sanat ile postmodern sanat arasındaki en belirgin fark, çağdaş sanatın elle tutulur bir gerçekliğe ve somutluğa sahip olmasıdır. Artun, postmodern sanat döneminde bile hiçbir sanat kurumu ya da müzenin bu terimi resmi olarak kullanmadığını, dolayısıyla postmodernizmin kurumsal bir kimlik kazanmadığını belirtmiştir. Postmodernizm; ağırlıklı olarak edebiyet, mimari, sanatçılar ve eleştirmenler tarafından kullanılırken; çağdaş sanat, müze departmanlarını adlandırmak için, yeni satış bölümlerini tarif etmek için, kısacası 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir sıfat olarak kullanılır.

Modern kapitalist toplum, izleyici kitlesi, kendisini finanse eden elitleri ve eşlik eden akademik endüstri ile uyumlu, zorlayıcı, toplayıcı ve korkutucu bir sanat biçimini yaratmıştır. Bu durum, estetik yabancılaşmanın özünden koparak çağdaş bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Milyonlarca kişinin çağdaş sanat müzelerine kendi istekleriyle akın etmesi ve eski *negatiflik kalesinin* etrafında kültür endüstrilerinin filizlenmesi, güzel sanatların yerini, elit eğlence ile kitle kültürü arasındaki alanda konumlanan bir olgunun aldığını göstermektedir. Bu olgu, sanat fuarları, bienaller, sempozyumlar, dergiler, sergiler ve müzelerden oluşan bir *çağdaş çılgınlığıdır*. Bu tezahürler, sanatın mevcut sistemin içine çekildiğinin ve bir anlamda evcilleştirildiğinin kanıtıdır (Artun & Nursu Örgü, 2022, s. 11). Modern sanatın ortaya çıkışı,

1789 Fransız Devrimi'nin kültürel sonuçları ve 18. yüzyılda İngiltere'de başlayan Endüstri Devrimi olmak üzere iki temel tarihsel olayla ilişkilidir. Bu devrimler sonucunda, aristokrasi karşısında yükselen burjuvazi ve yeni oluşan halk sınıfları, 19. yüzyıla damgasını vurmuştur. Bu sosyo-politik değişimler, sanat ve sanatçıya yönelik algıyı da dönüştürmüştür. Daha önceki monarşik ve aristokratik toplumlarda sanatçı, sarayın ve elitin değerli bir parçasıyken, modern dönemle birlikte bu konum yeniden tanımlanmıştır.

Modernite, bireyin, hem güç, zevk ve ilerleme gibi olumlu vaatlerle hem de bilinen her şeyin yok olma tehdidiyle karşı karşıya kaldığı bir çevrede bulunması anlamına gelir. Bu bağlamda, modernlik, sürekli bir dönüşüm ve aynı zamanda bir kayıp potansiyeli içeren bir paradoks sunar. Postmodernizmin modernizmden radikal bir kopuş olduğunu savunan görüşlerin yanı sıra, onun modernizmin kendi iç eleştirisi ve devamı niteliğinde olduğunu iddia eden görüşler de mevcuttur. Bu tartışma, postmodernizmin tanımı ve modernizmle olan ilişkisi üzerine süregelen akademik bir diyalogun merkezinde yer almaktadır (Demirel, 2014, s. 108). Habermas'a göre, modernlik henüz sona ermiş bir proje değildir. O, postmodernistlerin iddialarının aksine, postmodern düşüncenin temel unsurlarının zaten modernizmin kendi içinde bulunduğunu savunur. Yani Habermas'a göre, postmodernizm, modernitenin bir reddi değil, onun henüz tamamlanmamış bir parçasını oluşturur (Kızılcı, 1994, s. 88).

Postmodernizm, kapitalizmin yeniden yapılanmasıyla ilişkilendirilsin veya bağımsız bir evrensel dönüşüm olarak kabul edilsin, son yılların en önemli kültürel ve felsefi gelişmelerinden biridir. Jean-François Lyotard, modernizm ile postmodernizm arasındaki farkı bilgi üzerinden açıklamıştır. Lyotard'a göre, postmodern bilgi, modern dönemde bilimsel bilginin kurduğu tekelleşmeye karşı bir özgürleşme çabasıdır. Bu açıdan bakıldığında, postmodernizm sadece modernizme değil, aynı zamanda onun temelini oluşturan aydınlanma hareketine de eleştirel bir yaklaşım sergiler. Aydınlanma, insanlığı cehaletten, batıl inançlardan ve akıl dışı düşüncelerden kurtarmayı hedefleyen ilerici bir güç olarak tarihe geçmiştir. Postmodernizm ise bu "ilerleme" fikrini ve evrensel doğrular arayışını sorgulamakta, çoğulculuğu ve göreceliği ön plana çıkarmaktadır (Bozkurt, 1995, s. 70).

Bazı eleştirmenler postmodernizmi, modernizmin çöküşü olarak değerlendirmiştir. Bu görüşe göre, postmodernizm özellikle ilerleme düşüncesine karşı çıkarak, bugünün geçmişten veya modernin modern öncesi dönemden daha üstün olduğu fikrini reddeder. Postmodern düşünce, teori ve hakikat gibi kavramlara da şüpheyi yaklaşıyor. Onlara göre, teori masum bir kavram olmayıp, genellikle belirli bir ideolojinin veya gücün ürünüdür. Bu nedenle, postmodernizm, tek bir evrensel ve değişmez aklın varlığı yerine, farklı ve çeşitli akılların mevcudiyetini

savunur. Bu, mutlak doğruya ulaşma amacını reddederek çoğulcu bir perspektif sunar (Bozkurt, 1995, s. 71).

Artun, çağdaş sanat kavramının, meşru bir teorik temelden ziyade, modernizmin ardından sanata bir yer bulma ihtiyacından doğduğunu öne sürer. Ona göre çağdaş sanat, her şeyden önce modernizmin sona erdiğine işaret eden bir kavramdır. Bu nedenle, Artun çağdaş sanatı, *çağın sanatı* olarak adlandırmanın daha uygun olacağını savunur. Bu yaklaşım, modernliğin doğasını tanımlarken Charles Baudelaire'in görüşlerini çağırır. 1863'te yayımlanan "Modern Hayatın Ressamı" adlı eserinde Baudelaire, modernitenin geçici ve anlık olduğunu belirtir. Sanatın bir yarısının bu geçici unsurlardan oluştuğunu, diğer yarısının ise sonsuz ve değişmez olandan meydana geldiğini ifade eder (Baudelaire, 2017, s. 23). Böylece çağdaş sanat arz talep meselesine dönüşmüş, çok hızlı gelişen teknolojik üretim ve tüketim kültürü sanatı anlık yaşanır hale getirmiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan toplumsal sorunlar ve modernizmin farklı nedenlerle vaat ettiği ilerlemeleri gerçekleştirememesi, aydınların bir kısmını yeni düşünsel yönelimlere sevk etmiştir. Modernitenin bütüncül felsefi yaklaşımına ve bilimsel bilginin tekeline karşı bir eleştiri olarak gelişen postmodern durum, çoğulculuğu, yerelliği ve özgürleşmeyi öne çıkaran bir perspektif sunmuştur. Genel hatlarıyla postmodernizm, modernliğin yarattığı çıkmazlara karşı bir itiraz ve modernleşme süreciyle hesaplaşma niteliği taşır. Postmodern düşünürlere göre bu olgu, Batı toplumlarının günümüzde ulaştığı modern-sonrası aşamayı tanımlayan bir kavramdır (Baudelaire, 2017, s. 93). Her ne kadar postmodern sanat üzerine çok sayıda üretim yapılmış olsa da, modern ile postmodern arasındaki kırılma veya kopuşun niteliği yeterince kuramsallaştırılamamıştır. Bununla birlikte postmodernizm, entelektüel bir olgu olarak özellikle Batı dünyasında etkisini giderek artırmakta ve önemli tartışmaların merkezinde yer almaya devam etmektedir. Böylelikle çağdaş sanat arz talep meselesine dönüşmüş, çok hızlı gelişen teknolojik üretim ve tüketim kültürü sanatı anlık yaşanır hale getirmiştir.

Çağdaş sanatın anlaşılabilmesi, modernite ve postmodernizm tartışmaları ışığında mümkündür. Modernite, 18. yüzyıl Aydınlanma düşünürlerinin geliştirdiği, akıl, bilim, ilerleme ve özgürlük temelli bir projedir. Bu proje, toplumsal yapıyı dönüştürmeyi, bireyi özgürleştirmeyi ve bilginin yaygınlaşmasını amaçlamıştır. Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi gibi köklü toplumsal olaylar, modern sanatın oluşumunda belirleyici rol oynamış; üretim ilişkileri, toplumsal örgütlenme ve sanatın işlevi yeniden tanımlanmıştır. Modernleşme süreci, yalnızca teknolojik

gelişmelerle sınırlı kalmamış aynı zamanda toplumsal değerleri ve kültürel yapıyı da derinden etkilemiştir. Kentleşme, okuryazarlığın artması, uzmanlaşma ve bireyselleşme gibi unsurlar, sanatta da yeni ifade biçimlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Modernlik, geleneğe karşı eleştirel bir duruş sergilemiş, sanatı da bu eleştirel bakışın bir parçası hâline getirmiştir. Ancak 20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde modernizmin vaatlerinin tam anlamıyla gerçekleşmemesi, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, farklı sanat anlayışlarının doğmasına yol açmıştır. Bu noktada postmodernizm, modernizme yöneltilen güçlü bir eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Postmodernizm, evrensel değerlerin, modern bilimin ve tek bir akıl anlayışının mutlak otoritesine karşı çıkarak çoğulculuğu, yerelliği ve farklı düşünme biçimlerini ön plana çıkarmıştır. Sanatta özgünlük iddiasını sorgulamış, sanat ile gündelik yaşam arasındaki sınırları kaldırmıştır. Bu yaklaşım, sanatın tanımını genişletmiş, farklı disiplinler arası geçişlere zemin hazırlamıştır.

Çağdaş sanat, postmodern düşüncenin etkilerini taşısa da ondan farklı olarak günümüzün küresel, ekonomik ve teknolojik dinamikleriyle doğrudan ilişkilidir. 1960’lardan itibaren feminizm, çevre bilinci, küreselleşme ve teknoloji-insan ilişkisi gibi konular, çağdaş sanatın temalarında önemli bir yer tutmuştur. Belirgin bir üslup birliği olmayan bu sanat anlayışı, çeşitliliği ve farklı bakış açılarını bir arada barındırmaktadır. Günümüzde çağdaş sanat, küresel kültür endüstrisinin önemli bir parçası hâline gelmiştir. Bienaller, sanat fuarları, müzeler ve uluslararası sergiler, çağdaş sanatın hem üretim hem de tüketim süreçlerinin merkezinde yer almaktadır. Bu durum, sanatın giderek arz-talep ilişkisi içinde konumlanmasına yol açmış, estetik deneyimin hızla tüketilen bir “an” hâline gelmesine neden olmuştur. Böylece sanat, yalnızca estetik bir yaratım süreci değil, aynı zamanda küresel ölçekte bir ekonomik ve kültürel etkinlik hâline gelmiştir.

SONUÇ

Sanatın tarihsel sürekliliği, her dönemde teknolojik ve sosyo-ekonomik koşullara adaptasyon göstererek sürekli bir metaforik ve felsefi dönüşüm geçirdiğini göstermektedir. Bu evrimin güncel aşamasında, dijital sanat, özellikle teknoloji sistemlerinin sağladığı imkânlarla, dijital varlıkların biriciklik ve mülkiyetini tescil ederek kendi özerk alanını tesis etmiştir. Geleneksel sanat otoritelerince kabul görme sürecinde sergileme ve fiziksel arayüzlere ihtiyaç duyulurken, dijital sanat bugün yeni medyanın kurallarına uyum sağlayarak hiçbir ait olmayan merkeziyetsiz ağlar üzerinden küresel erişime kavuşmuştur. Bu dönüşüm, aracı kurumları devreden çıkararak sanat üreticisi ile tüketicisi arasındaki doğrudan etkileşimi tesis etmiş ve

eserin piyasa, estetik ve fikri değerinin belirlemesini tamamen son kullanıcının inisiyatifine bırakmıştır. Ancak bu durum, en pahalı eserin en değerli eser olup olmadığı sorununu gündeme getirmekte ve sanatçıların bu yeni dijital kurallara adaptasyonunu zorunlu kılmaktadır.

Neticede, çağdaş sanat; modern eleştiriyi, postmodern çoğulculuğu ve güncel teknolojik gerçeklikleri birleştiren karmaşık bir olgu olarak, sadece estetik değil, aynı zamanda kültürel, ekonomik ve politik bir alan olarak varlığını sürdürmekte, toplumsal değişimlerin hem ürünü hem de yönlendiricisi olarak gelecekteki tartışmaların merkezinde yer almaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Arseven, C.E. (1975). Sanat Ansiklopedisi. IV Cilt. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Artun, A. & Nursu Örgü (Ed.). (2022). *Çağdaş Sanat Nedir?* İletişim Yayınları.
- Baudelaire, C. (2017). *Modern Hayatın Ressamı* (Ali Berktaş, Çev.). İletişim Yayınları.
- Bozkurt, N. (1995). *Sanat ve Estetik Kuramları*.
- Çiğdem, A. (2006). *Aydınlanma Düşüncesi*. İletişim Yayınları.
- Demirel, D. (2014). Modernizmden Postmodernizme Kamu Yönetimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2).
- İlter, E. (2019). Tüketim Kültürünün Tarihsel Gelişim Süreci ve Bireysel, Toplumsal ve Kültürel Etkilerinin İncelenmesi. *ESBDER*, 12(2).
- Kızılcılık, S. (1994). Postmodernizm: 'Modernlik Projesine' Bir Başkaldırı. *Türkiye Günlüğü*, 30.
- Kızılcılık, S. (1996). *Postmodernizm Dedikleri*. Saray Kitabevleri.
- Kumar, K. (1999). *Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*. Dost Kitabevi.
- Lyotard, J.-F. (2013). *Postmodern Durum* (İsmet Birkan, Çev.). Bilgesu Yayıncılık.
- Orçan, M. (2004). *Osmanlı'dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü*. Kadim Yayınları.
- Temizkaya, E. (2015). Modernite ve Postmodernite: Bazı Parametreler Açısından Bir Yaklaşım. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1).